

Nguyễn Phùng Quang

MATLAB & Simulink
dành cho
kỹ sư điều khiển tự động

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC VÀ KỸ THUẬT
HÀ NỘI - 2004

Lời nói đầu

Đối với kỹ sư điều khiển - tự động hóa nói riêng và những người nghiên cứu khoa học - kỹ thuật nói chung, mô phỏng là công cụ quan trọng cho phép khảo sát các đối tượng, hệ thống hay quá trình kỹ thuật - vật lý, mà không nhất thiết phải có đối tượng hay hệ thống thực. Được trang bị một *công cụ mô phỏng* mạnh và có hiểu biết về các *phương pháp mô hình hóa*, người kỹ sư sẽ có khả năng rút ngắn thời gian và giảm chi phí nghiên cứu - phát triển sản phẩm một cách đáng kể. Điều này đặc biệt có ý nghĩa khi sản phẩm là các hệ thống thiết bị kỹ thuật phức hợp với giá trị kinh tế lớn. Các khái niệm mô phỏng Off-Line, Software-in-the-Loop, Hardware-in-the-Loop (hay Real Time Simulation: mô phỏng thời gian thực) và Prototyping, đã thể hiện rõ nét các bước của quá trình phát triển sản phẩm với sự hỗ trợ của máy tính.

Trong nhiều năm qua, người biên soạn sách này đã sử dụng phần mềm mô phỏng MATLAB & Simulink trong hoạt động nghiên cứu - phát triển thực tiễn và giảng dạy của mình. Đặc biệt, khi điều kiện thí nghiệm tại trường đại học nước ta còn rất thiếu thốn, phần mềm trên đã góp phần hữu ích trong quá trình đào tạo các kỹ sư điều khiển - tự động hóa. Tuy nhiên, việc thiếu một tài liệu tham khảo thích hợp đã hạn chế hiệu quả đào tạo. Với MATLAB & Simulink ta có trong tay một *công cụ mô phỏng* mạnh kèm theo tài liệu dưới dạng files .pdf vô cùng chi tiết và phong phú. Nhược điểm chính của các tài liệu đó là: 1. Chúng không hề truyền đạt cho người đọc kiến thức về *phương pháp mô hình hóa*; 2. Chúng quá chi tiết, đến mức tản mạn, và vì vậy đã làm mất không ít thời gian của người học. Nhu cầu về một tài liệu bằng tiếng Việt, khác phục được hai nhược điểm đó, là nhu cầu bức xúc của quá trình đào tạo, khiến tác giả đặt quyết tâm biên soạn cuốn sách này.

Cuốn sách bao gồm ba phần chính:

1. Phần *cơ sở về MATLAB* và một vài *Toolbox* quan trọng. Phần này gồm các chương 1 - 5.
2. Phần giới thiệu *Simulink* và các *thư viện* đi kèm. Phần này gồm các chương 6 - 9.
3. Phần giới thiệu *Motion Control Blockset*, công cụ khảo sát các hệ thống điều khiển chuyển động. Phần này gồm các chương 10 - 12.

Phần 1 và 2 được biên soạn chủ yếu dựa trên nền giáo trình về MATLAB (tài liệu [1]) của đại học München (CHLB Đức). Phần 3 bao gồm các kết quả nghiên cứu của bản thân tác giả, của đồng nghiệp (tài liệu [9]) và của sinh viên tại đại học Bách Khoa Hà Nội. Nội dung dự kiến ban đầu của sách còn bao gồm hai *Toolbox* quan trọng là Real-Time Workshop, Stateflow Blockset. Tuy nhiên, để giới hạn kích cỡ sách và thời gian biên soạn (trong khi sinh viên đang trông đợi tài liệu học) nên người viết tạm ngừng lại ở khối lượng 12 chương. Các nội dung còn thiếu sẽ được bổ sung ở lần tái bản sau này.

Cần phải khẳng định rằng MATLAB không phải là một ngôn ngữ lập trình, mặc dù phần mềm này cũng có các khả năng của một ngôn ngữ lập trình bậc cao: MATLAB & Simulink trước hết là một công cụ toán số, với thế mạnh tính

toán và mô phỏng hệ thống. Đặt mục tiêu hạn chế vào đối tượng bạn đọc chính là sinh viên và kỹ sư ngành điều khiển - tự động hóa, cuốn sách thể hiện rõ thế mạnh trên của bộ phần mềm. Khi biên soạn, người viết cố gắng trình bày các vấn đề một cách dễ hiểu và từng bước đều có minh họa bởi ví dụ đi kèm. Để bảo đảm tính chính xác, người viết tự tay mình thực hiện lại tất cả các ví dụ (sử dụng MATLAB phiên bản 6.0 / rel. 12, Simulink phiên bản 4.0).

Tác gia cảm ơn Dipl.-Ing. (Univ.) J. Meyer (Dresden, CHLB Đức) đã cho phép sử dụng các mô hình của mình. Xin cảm ơn TS. Trần Thị Thu Hương, bạn đời của tác giả, người đã luôn động viên và tạo điều kiện để tác giả hoàn thành sách. Cảm ơn chị Nguyễn Thị Ngọc Khuê, Nhà xuất bản Khoa học và Kỹ thuật, đã hợp tác và tạo điều kiện để sách nhanh chóng ra mắt bạn đọc.

Xin nhấn mạnh lần cuối đặc điểm biên soạn của cuốn sách: Để nhanh chóng có sách phục vụ cho sinh viên (đối tượng bạn đọc chính), tác giả đã biên soạn chủ yếu dựa trên các tài liệu của nhiều tác giả xuất bản ở nước ngoài. Trừ một số kết quả của các nghiên cứu ứng dụng cụ thể, cuốn sách nói chung không mang đặc điểm công trình khoa học của cá nhân người biên soạn. Tuy nhiên, hy vọng đã cung cấp cho bạn đọc, cho người học một tài liệu tham khảo có ích.

Dù đã được viết khá cẩn thận, sách khó tránh khỏi còn những sai sót. Mọi lời góp ý, nhận xét hay đề xuất bổ sung nhằm hoàn thiện sách, xin bạn đọc gửi về Nhà xuất bản Khoa học và Kỹ thuật, hay về Phòng thí nghiệm trọng điểm về Tự động hóa – Trường đại học Bách khoa Hà Nội, xin chân thành cảm ơn.

Hà Nội, hè Quý Mùi 2003

Tác giả

Mục lục

Lời nói đầu

Trang

PHẦN A MATLAB VÀ CÁC TOOLBOX

1	Cơ sở về MATLAB	1
1.1	Những bước đi đầu tiên với MATLAB	1
1.1.1	Màn hình MATLAB	1
1.1.2	Tiện ích trợ giúp (Help) của MATLAB	3
1.1.3	Các biến	4
1.1.4	Các hàm toán	5
1.2	Vector và ma trận	6
1.2.1	Tính toán với vector và ma trận	8
1.3	Cấu trúc và trường	10
1.3.1	Cấu trúc	10
1.3.2	Trường	12
1.4	Quản lý biến	13
1.5	Các phép so sánh và phép tính logic	14
1.6	Rẽ nhánh và vòng lặp	16
1.6.1	Lệnh rẽ nhánh if và switch	16
1.6.2	Vòng lặp sử dụng for và while	16
1.6.3	Gián đoạn bằng continue và break	17
1.7	Các Scripts và các hàm của MATLAB	18
1.7.1	Các Scripts của MATLAB	18
1.7.2	Các hàm của MATLAB	19
1.8	Tóm tắt nội dung chương 1	20
2	Xuất và nhập dữ liệu trên màn hình	23
2.1	Điều khiển xuất ra màn hình	23
2.2	Đối thoại của MATLAB với người sử dụng	24
2.2.1	Văn bản (Text) trong MATLAB	25
2.2.2	Đối thoại khi nhập văn bản	25
2.2.3	Xuất theo định dạng	26
2.3	Nhập và xuất dữ liệu	27
2.3.1	Cắt vào hoặc gọi dữ liệu từ File	27
2.3.2	Cắt có định dạng vào File văn bản	28
2.4	Hệ điều hành và quản lý File	29

2.5	Biểu diễn bằng đồ họa	30
2.5.1	Cửa sổ Figure - cơ sở của đồ họa MATLAB	30
2.5.2	Trục và diễn ký tự cho trục	32
2.6	Đồ họa 2 chiều (2-D Graphics)	34
2.6.1	Các lệnh vẽ (Plot Commands)	34
2.6.2	Ví dụ: Khâu quan tính bậc nhất PT_1 , và khâu tỷ lệ - vi phân PD	36
2.7	Đồ họa 3 chiều (3-D Graphics)	38
2.7.1	Các lệnh Plots	38
2.7.2	Phối cảnh (Perspective) trong đồ họa 3-D	39
2.7.3	Ví dụ vẽ đồ họa 3-D có phối cảnh	39
2.8	Nhập, xuất và in đồ họa	41
2.9	Giao diện đồ họa	43
2.9.1	Layout (diện mạo) của GUI	43
2.9.2	Nhập và xuất ký tự, số liệu ra GUI	44
2.9.3	Nhập số liệu từ thanh trượt (Slider)	47
2.9.4	Nhập dữ liệu tùy chọn (Popup Menu, List Box, Radio Button and Check Box)	49
2.9.5	Các phương pháp tạo GUI	53
2.10	Tóm tắt nội dung chương 2	62
3	Control System Toolbox: Công cụ khảo sát - thiết kế hệ thống điều khiển	65
3.1	Mô hình hóa các hệ tuyến tính - dừng (hệ LTI)	65
3.1.1	Mô hình truyền đạt	66
3.1.2	Mô hình điểm không - điểm cực	68
3.1.3	Mô hình trạng thái	71
3.1.4	Mô hình dữ liệu đặc tính tần số	72
3.1.5	Mô hình gián đoạn theo thời gian	74
3.1.6	Thời gian trễ trong các hệ tuyến tính - dừng (hệ LTI)	76
3.2	Nguyên tắc sử dụng mô hình LTI	79
3.2.1	Đặc điểm của mô hình LTI	79
3.2.2	Truy cập nhanh dữ liệu của mô hình	83
3.2.3	Trình tự ưu tiên của mô hình LTI	83
3.2.4	Tính kế thừa của mô hình LTI	84
3.2.5	Đảo loại cho mô hình LTI	85
3.2.6	Các phép tính số học	85
3.2.7	Lựa chọn, thay đổi và ghép nối mô hình LTI	87
3.2.8	Chuyển đổi giữa hai hệ liên tục và gián đoạn về thời gian	92
3.3	Khảo sát mô hình LTI	96
3.3.1	Các đặc điểm tổng quát	96
3.3.2	Khảo sát động học của mô hình	98
3.3.3	Đáp ứng của hệ trên miền thời gian	104
3.3.4	Đáp ứng của hệ trên miền tần số	109

3.3.5	Mô hình giảm bậc	119
3.3.6	Các phương pháp mô tả trên không gian trạng thái	122
3.4	Thiết kế vòng điều chỉnh	126
3.4.1	Thiết kế theo phương pháp quỹ đạo điểm cực	127
3.4.2	Thiết kế theo phương thức đối thoại giữa người và PC	131
3.4.3	Điều khiển và quan sát trạng thái	132
3.4.4	Thiết kế theo phương pháp gần cực	134
3.4.5	Thiết kế theo tiêu chuẩn tích phân tối ưu	140
3.5	Các vấn đề khi tính toán số	147
3.5.1	Khái niệm lỗi	147
3.5.2	Khái niệm điều hòa mô hình	148
3.5.3	Tính ổn định số học	149
3.5.4	Đánh giá mô hình LTI theo quan điểm tính số	150
3.6	Tóm tắt nội dung chương 3	150
4	Optimization Toolbox: Công cụ tính toán tìm tối ưu	153
4.1	Inline Objects	153
4.2	Điều khiển thuật toán	155
4.3	Tìm điểm không	157
4.3.1	Hàm scalar	157
4.3.2	Hàm vector và hệ phương trình	161
4.4	Tìm cực tiểu cho hàm phi tuyến	166
4.5	Tìm cực tiểu khi có điều kiện phụ	170
4.6	Phương pháp bình phương sai phân bé nhất	177
4.7	Tìm bộ tham số tối ưu cho mô hình SIMULINK	185
4.8	Tóm tắt nội dung chương 4	189
5	Signal Processing Toolbox: Công cụ xử lý tín hiệu	191
5.1	Phương pháp nội suy (Interpolation)	191
5.2	Biến đổi Fourier gián đoạn	194
5.2.1	Phương pháp Averaging	196
5.2.2	Phương pháp tạo cửa sổ số liệu	198
5.3	Hàm tương quan (Correlation Functions)	200
5.4	Lọc số (Digital Filter)	205
5.4.1	Bộ lọc FIR và hàm cửa sổ	206
5.4.2	Bộ lọc IIR	209
5.5	Lọc tương tự (Analog Filter)	211
5.6	Tóm tắt nội dung chương 5	212
PHẦN B SIMULINK VÀ CÁC THƯ VIỆN		
6	Cơ sở về SIMULINK	213
6.1	Khởi động SIMULINK	213
6.2	Tạo mới và soạn thảo lưu đồ tín hiệu	216

6.3	Tín hiệu và các loại dữ liệu	217
6.3.1	Làm việc với tín hiệu	217
6.3.2	Làm việc với các loại số liệu	220
6.4	Thư viện SOURCES và SINKS	220
6.4.1	Thư viện SOURCES	220
6.4.2	Thư viện SINKS	224
6.5	Thư viện Math	230
6.6	Chuẩn bị mô phỏng: Khai báo tham số và phương pháp tích phân	233
6.6.1	Khởi động và ngừng mô phỏng	241
6.6.2	Xử lý lỗi	242
6.6.3	Tập hợp các tham số trong Script của MATLAB	243
6.6.4	Ví dụ	243
6.6.5	In mô hình SIMULINK	246
6.7	Hệ thống con (Subsystem)	246
6.7.1	Tạo hệ thống con	246
6.7.2	Thư viện Signals & Subsystems	247
6.7.3	Kích hoạt có điều kiện các hệ thống con	251
6.7.4	Dánh dấu các hệ con (Mask Subsystems)	254
6.8	Tóm tắt nội dung chương 6	256
7	Các hệ thống tuyến tính và phi tuyến	257
7.1	Thư viện Continuous	257
7.2	Tuyến tính hóa	261
7.3	Xác định điểm cân bằng	263
7.4	Thư viện Nonlinear	265
7.5	Thư viện Function & Tables	268
7.6	Vòng quán đại số	271
7.7	Hàm S (S-Functions)	272
7.8	Tóm tắt nội dung chương 7	281
8	Các hệ thống trích mẫu (hệ gián đoạn)	283
8.1	Các khái niệm tổng quan	283
8.2	Tham số mô phỏng	284
8.3	Thư viện Discrete	286
8.4	Hệ có chu kỳ trích mẫu hỗn hợp và hệ lai	287
8.4.1	Hệ có chu kỳ hỗn hợp	287
8.4.2	Hệ lai	288
8.5	Tóm tắt nội dung chương 8	290
9	Phân tích và tổng hợp vòng điều chỉnh	291
9.1	Động cơ một chiều kích thích độc lập	291
9.1.1	Khai báo lập trị ban đầu	292
9.1.2	Mô hình SIMULINK	293

9.2	Khảo sát động học của đối tượng	294
9.2.1	Khảo sát bằng SIMULINK	294
9.2.2	Khảo sát bằng MATLAB sử dụng mô hình tuyến tính hóa	295
9.2.3	Khảo sát mô hình LTI qua đối thoại với LTI-Viewer	298
9.3	Điều chỉnh với nhiều vòng phân cấp (Cascade Control)	300
9.3.1	Điều chỉnh dòng phản ứng	301
9.3.2	Điều chỉnh tốc độ quay	303
9.4	Quan sát trạng thái	306
9.4.1	Khâu quan sát Luenberger	308
9.4.2	Khâu quan sát nhiều (QS phụ tải)	310
9.5	Điều khiển trạng thái sử dụng khâu quan sát trạng thái	313
9.6	Tóm tắt nội dung chương 9	318

PHẦN C MOTION CONTROL BLOCKSET: CÔNG CỤ KHẢO SÁT CÁC HỆ THỐNG ĐIỀU KHIỂN CHUYỂN ĐỘNG

10	Thư viện mô hình máy điện quay	319
10.1	Khái quát về Motion Control Blockset	319
10.2	Máy điện một chiều kích thích độc lập	321
10.3	Máy điện không đồng bộ xoay chiều ba pha	326
10.4	Máy điện đồng bộ ba pha kích thích vĩnh cửu	343
10.5	Máy điện đồng bộ ba pha kích thích độc lập	351
10.6	Máy điện không đồng bộ nguồn kép	361
10.7	Máy điện từ kháng kiểu đóng ngắt	365
10.8	Tóm tắt nội dung chương 10	374
11	Thư viện mô hình thiết bị biến đổi (điện tử công suất)	375
11.1	Mô hình cầu chỉnh lưu 6 xung có điều khiển cắt pha	376
11.2	Mô hình nghịch lưu bán xung nguồn áp	379
11.3	Mô hình nghịch lưu nguồn dòng nuôi MĐDB	389
11.4	Mô hình thiết bị biến đổi trực tiếp nuôi MĐDB và MĐĐB	397
11.5	Tóm tắt nội dung chương 11	399
12	Thư viện mô hình phần cơ và ví dụ ứng dụng của Motion Control Blockset	401
12.1	Thư viện mô hình các phần tử truyền động cơ học	401
12.2	Vài ví dụ ứng dụng	404
12.2.1	Mô phỏng một trục chuyển động của tay máy sử dụng MĐDB	404
12.2.2	Mô phỏng hệ thống phát điện chạy sức gió sử dụng MĐDB-RDQ	409
12.2.3	Mô phỏng hệ truyền động dị bộ theo phương pháp "Direct Torque Control" sử dụng Logic mờ	419
12.3	Tóm tắt nội dung chương 12	467

11	Tài liệu tham khảo	469
11.1	Tài liệu tham khảo chung	469
11.2	Các tài liệu dưới dạng .pdf-Files	470
11.3	Các luận văn, đồ án tốt nghiệp tại ĐHBK Hà Nội đã góp phần xây dựng Motion Control Blockset	470
	Danh mục từ tra cứu	473